

Xulosa qilib aytganda, maktab direktorlarining taym-menejment diagnostikasi ularning boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirish va stress darajasini pasaytirish yo'lidagi muhim qadamdir. Turli diagnostika metodlaridan foydalanish va olingan ma'lumotlarni tahlil qilish bizga maktab direktorlarining ish va shaxsiy vaqtdan samarali foydalanishning kuchli va zaif tomonlarni

aniqlash, takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash va individual harakatlar rejasini ishlab chiqish imkonini beradi.

Maktab direktorlarining ish vaqtini boshqarishni takomillashtirish nafaqat ularning shaxsiy mehnat unumdorligini oshirishga, balki o'quv jarayoni sifatiga va butun maktab hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar

1. Алтыникова Н.В., Музаев А.А. Оценка предметных и методических компетенций учителей: апробация единых федеральных оценочных материалов. // Психологическая наука и образование. 2019. Т. 24. № 1. -С. 31-41. Электронный ресурс. <https://cyberleninka.ru>.

2. Архангельский Г.А. Корпоративный тайм-менеджмент: энциклопедия решений. – Москва: «Альпина Паблишер», 2017. URL: <http://www.iprbookshop.ru/62045>.

3. Кови С. Семь навыков высокоэффективных людей. – Москва: «Попурри», 2018. <https://mybook.ru/author/stiven-kovi>.

4. Зайверт Л. Ваше время - в ваших руках. – Москва: «Интер эксперт», 1995.

5. Гранин Д.А. Эта странная жизнь. – Москва: «Фонд Духовное наследие», 2002. – С.255.

REZYUME. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktab direktorlarining ish va shaxsiy vaqtdan samarali foydalanish bo'yicha diagnostika natijalari tahlil qilinadi. Taym-menejment diagnostikasi vazifalari, metodlari, maqsadlari, direktorning ish vaqti va undan samarali foydalanish masalalari yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируются результаты диагностики директоров общеобразовательных школ по эффективному использованию рабочего и личного времени. Освещены задачи, методы, цели диагностики тайм-менеджмента, вопросы рабочего времени руководителя и его эффективного использования.

SUMMARY. The article analyzes the results of diagnostics of principals of secondary schools on the effective use of working and personal time. The tasks, methods, goals of diagnosing time management, issues of the manager's working time and its effective use are covered.

BASSHÍ MÁDENIYATÍ HÁM JUWAPKERSHILIGI

G.J.Bektursinova – *assistent oqıtıwshı*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: rahbar, javobgarchilik, madaniyat, shaxs, bilim, vazifa, intellekt, qoida, halollik, milliylik, qadriyat, boshqaruv.

Ключевые слова: лидер, ответственность, культура, личность, знания, служба, интеллект, правило, честность, национальность, ценность, управление.

Key words: leader, responsibility, culture, personality, knowledge, service, intellect, rule, honesty, nationality, value, management.

Kirisiw. Basshı – jumıstıń kózin biletuǵın, óz kásibine mehir berip, shańaraǵı, el-jurtın oylap miynet etetuǵın, basqarıw iskerligin hadallıq, shın kewil menen súyip orınlayuǵın insan. Basshılıq joqarı aqıl-parasattı, kóp kúsh jiger, tınımsız izleniw, ornı kelgende isbilermenlikti talap etedi. Basshı mádeniyatınıń tiykarǵı belgilerinen biri - juwapkershilik esaplanadı. Juwapkershilik áwele hár bir insannıń hújdanı, imanı hám ózine isenim tuyǵısınan baslanadı. Juwapkershilik basshıǵa júkletilgen wazıypaǵa juwapkershilik sezimin, oǵan bolǵan jeke múnásibeti menen belgilenedi. Juwapkershilikli basshı eń áwele ózine, soń qol astındaǵı xızmetkerlerine talapshań boladı. Basqarıwdaǵı barlıq unamsız hádiyseler bolsa áne sol juwapkershilik seziminiń joqlıǵınan kelip shıǵadı.

Basshılıq lawazımındaǵı insannan - joqarı sana, durıs pikirlew hám aqıl talap etiledi. Jáne bir áhmiyetli máselelerden biri – basshınıń siyasiy mádeniyatı esaplanadı. Mádeniyat áwele ruwxıy baylıq miywesi bolıp, siyasiy mádeniyatı joqarı basshı millet, mámleket, xalıq mápin óz jeke mápinen ústin qoyadı. Mámleketimiz turmısında joqarı siyasiy mádeniyatlı basshı kadrlarǵa mıtájlik házirgi kúnde ayqın sezilmekte. Sol sebepten milliy kadrlar tayarlaw máselesi mámleketimiz siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarına aylandı.

Keleshekte bunday basshılardı qanday tárbiyalaw hám qay jerde tayarlaw múmkin? Áwele, basshılar hám

basshılıqqa dawager shaxslar ózlerin hár tárepleme tárbiyalap barıwları kerek. Onıń ushın siyasiy turmıstan xabardar bolıwı yamasa ekonomikalıq kásiplik bilimlerde ózlestiriwdiń ózi jetkilikli bolmaydı. Olar jáhán tájiriybeleri tiykarında qalıplesken, zamanagóy basqarıw tájiriybelerin ózlestirgen bolıwı kerek. Onıń ushın basshı birinshi náwbette ózine talapshań bolıwı kerek. Máselen, ol hár kúni qanshadan qansha gazeta jurnallar oqıwı, radio hám ǵalaba xabar quralları jańalıqlarınan xabardar bolıwı arqalı málim dárejede bilimge iye bolıwı múmkin. Taǵı da siyaset, ekonomika manawiyatqa tiyisli kitaplardı hám klassik ádebiyatlardı oqıwı, tariyxiy processlerdi tereń ańǵarıwı onıń dúnyaqarasın keńeytedi [1].

Bulardıń barlıǵı basshılardıń mádeniy dárejesiniń ósip barıwına siyasiy mádeniyatınıń rawajlanıwına úlken járdem beredi. Demokratiyalıq tiykarda qalıplesip baratırǵan jámiyetimizde, siyasiy tárepten jetik, puqta bilimge iye bolǵan tereń oy pikirli shaxslar ǵana basshı lawazımlardı atqara aladı.

Jamáátke basshılıq etiw úlken bir kórkem óner desek boladı. Basshı – ustaz, basshı - millet tárbiyashısı, ádebiyatqa tiyisli shaxs. Onıń mashaqatlı miyneti nátiyjesinde keleshegimiz iyeleri kamal tawıp baradı. Solay eken, basshılarǵa qaratılǵan itibar bul keleshekke qaratılǵan itibar esaplanadı.

Ádebiyatlar analizi. Baslıqtıń mádeniyatı hám juwapkerligi máselesi kóplegen ilimiy izertlewlerde, menejment hám etika baǵdarlarında keń úyrenilgen. Izertlewshilerdiń basshılıq iskerliginde mádeniyat hám juwapkerliktiń áhmiyeti, onıń shólkem nátiyjelerine tásiiri, sonıń menen birge, zamanagóy basqarıw principleri menen baylanıslılıǵın túrli teoriyalıq jantasıwlar tiykarında analiz etken. Kóplegen dereklerde baslıq mádeniyatı basqarıw procesiniń zárúrli bólegi retinde táriyplenedi. Atap aytqanda, P.Drucker (1993) óziniń menejment teoriyasında baslıqtıń intellektuallıq potencialı hám etikalıq qádiriyaatlarına tiykarlanǵan basqarıw modelin ilgeri súrgen. Sonıń menen birge, H.Mintzberg (1973) baslıqtıń baylanıs hám shólkemlestirilgen mádeniyatı menen baylanıslı táreplerin úyrenip, olardıń shólkem natiyjeliligine tásinin analiz etken. Baslıq juwapkerligi huqıqıy, etikalıq hám basqarıw kózqarasınan úyrenilgen. Mısalı, M.Weber (1922) byurokratik basqarıw principlerinde basshılıqtaǵı juwapkershilik hám huqıqıy-normativ talaplardı tiykarlab bergен. Zamanagóy izertlewlerde (Northouse, 2018) bolsa baslıq juwapkerligi jetekshilik usılı, xızmetkerlerdiń motivaciyası hám korporativ mádeniyatı menen baylanıslı ekenin aytıp ótkен” [4:349-351].

Metodologiya. Ilimiy izertlew dawamında analiz, sintez, sıyaqlı ilimiy izertlew hám de zamanagóy pedagogik usıllardı qollaw boyınsha metodologiyalardan paydalanıldı.

Analiz hám nátiyjeler. Búgingi kúnde basshı kadrardıń aldına qoyılıp atırǵan hám házirgi zaman talap etip atırǵan tiykarǵı wazıypalar tómendegilerden ibarat:

1. Basshı tárbiyalı, bilimli, ilimli bolıwı, isenim bildirip joqarı mártebege múnásip kórgen el-jurtına hadal xızmet qılıwı, wazıypasına juwapkershilik penen qarawı kerek.

2. Basshı aqıllı, tájiriybeli, óz isiniń bilimdanı bolǵan kadrılardı tayanıwı, olardıń pikirine qulaq salıwı hám soǵan tiykarlanıp juwmaq shıǵarıwı kerek.

3. Basshınıń bárshe islegen háreketleri xalqımızdıń turmısına unamlı tásir kórsetiwı kerek. Kimlergedur jaqsı kóriniw maqtanıw ushın qılınǵan is, basshınıń keleshekтеgi iskerligine unamsız iz qaldırıwı múmkin.

4. Basshıda xalqı hám watanına pıdayılıq, shólkemlestiriwshilik, keń dúnyaqaras hám talapshanlıq bolıwı shárt. Menmenlik, qol astındaǵı xızmetkerlerine hádden tis qattıqollıq, ózgeler pikirine qulaq salmaslıq, basshı shaxslardı jaqsı kadrılar, miynetkesh hám bilimli bolǵan qanıgelерden uzaqlastırıp qoyadı. Basshınıń qol astındaǵı xızmetkerlerdi kópshilik aldında shaxsıyatına tiyip, onı kemsitiwi basshınıń ázziligi hám óz wazıypasına ılayıq emesliginiń belgisi esaplanadı.

5. Lawazımı úlken basshılardıń kishi basshılardı tanıs - biliwshilik, aǵayınshilik hám jeke mápine qarap tańlawı ashınarlı jaǵday bolıp, mámleket mápine úlken zıyan keltiredi. Jańadan lawazımǵa tayınlanǵan basshı ózinen aldın iskerlik kórsetken basshı dáwirinde jumıs islegen jaqsı qanıgelерdi jumıstan bosatıwı, ózine qarsılas biliwi bul basshınıń sawatsızlıǵı hám ózine isenimsizliginiń belgisi.

6. Basshı hesh qashan mayda gáp sózlerge ermewi, ósek hám jaman illetlerden awlaq bolıwı kerek.

7. Basshı maqtawdan bası aylanıp “juldızlıq” keseline shalınıp qalmawı júdá zárúr. Bunday basshılardıń átirapında tek ǵana óz jeke mápin oylawshı, “másalahátgóyler” ámelparas, paraxor hám ápiwayı adamlarǵa zulım

kórsetiwshi kisiler toplanıp qaladı. Aqıbette xalq hám mámleket mápine úlken zıyan keltiredi.

8. Basshı nápsi bálesine qarsı turıwı, ózinen kishi basshılardı da bul báleden asırawı kerek.

9. Basshı ádalatsızlıqqa hesh qashan jol qoymawı kerek.

10. Basshı óz jeke ómiri hám turmıs keshiriwinde de basqalarǵa órnek bolıwı lazım.

11. Basshılardıń alıp barıp atırǵan jumısları ashıq-aydın bolıwı, waqtı-waqtı menen xalıqtıń aldında esabat berip turıwı olardıń basshılıq iskerligine abıroy keltiredi.

12. Basshı óz ideyası, pikiri, háreket dástúrine iye bolıwı menen birge, bársheni elimiz rawajlanıwı, xalqımızdıń tınısh-tatıwlıǵı, párawanlıǵı jolındaǵı ideya átirapında birlestiriwı shárt.

Keyingi jıllarda respublikamız joqarı oqıw orınlarında magistratura basqıshına talabalar arnawlı tańlaw tiykarında qabil etilmekte. Sonday eken basshı kadrılar tayarlaw wazıypasın bilimlendiriw sistemasındaǵı magistlar tayarlaw kurslarınan baslaw lazım. Bul iskerlikti tómende kórsetilgen 2–varianttıń birewinde shólkemlestiriw maqsetke muwapıq boladı.

1. Birinshi basqısh magistraturanıń eń áhmiyetli oqıw dástúrleri dizimine basqarıw hám huqıq pánleriniń kiritiliwi hám de bul pánler qanıgelik pánler qatarında oqıtılıwı kerek. Sondayaq magistrantlarǵa basqarıw hám huqıq pánlerinen tereń bilim beriw menen sheklenip qalmastan, olardı basshılıq iskerligi boyınsha ámeliy kónlikpelerge de úyretiw lazım. Ekinshi basqısh magistratura bólimin tamamlap atırǵan eń jaqsı talabalar tańlap alınıp, olarǵa joqarı basqarıw pánleri boyınsha jáne qosımsha keminde yarım jıl bilim beriliwi kerek. Olar oqıwın tamamlanǵan soń, orta hám joqarı bilimlendiriw mákemeleriniń eń tómengi basqarıw organlarındaǵı lawazımlarına arnawlı jollama tiykarında jiberiliwi kerek.

2. Birinshi basqısh, túrli joqarı oqıw orınların pitkergen magistrardı basqarıw tarawı boyınsha tayarlaw ushın tańlaw tiykarında qabil etiletuǵın joqarı oqıw orń shólkemlestiriwi jaqsı nátiyjeler beriwı múmkin. Bul joqarı oqıw orńın tamamlanǵan tayar basshı kadrılardı jumısqa jaylastırıw tártibi orta hám joqarı bilimlendiriw mákemeleriniń basqarıw organlarındaǵı lawazımlarına basshılardı tayınlaw tártibi menen nızamlastırılса basshı kadrılardı tańlaw hám olardı jumıs penen támiyinlew jańa zaman talabına juwap beriwı múmkin.

Basshılardı ullı danıshpanlarımız miyras etip qaldırǵan qádiriyaatlarımız, shıǵıs xalıqlarınıń milliyiligine tán bolǵan úrp-ádetler tiykarında tárbiyalaw, olardı ullı keleshekke, rawajlanıwǵa bolǵan isenimin, óz jámaáti menen erkin hám párawan turmıs qurıwǵa qaratılǵan ideyasın qalıplestiriw tiykarǵı wazıypalardıń biri bolıp esaplanadı.

Basshı ádebi joqarı mánawiy, mádeniy, ádep-ikramlılıq shegarası, talap hám principler bolǵan erkinlikke tiykarlanadı. Basshı shaxs tek ózi erkin bolıp qalmastan, ózi iskerlik kórsetip atırǵan jámaát aǵzalarınń da erkinligin húrmet etiwı kerek. Basshı iskerligine hesh kim nızamsız aralasıwı múmkin emes. Basshı qol astındaǵı xızmetkerlerdiń mayda-shúyde kemshiliklerine sabırlı bolıwı, olarǵa ózine isengendey iseniwi lazım. Óz ara kelispewshiliklerge jol qoymaslıq basshı mádeniyatınıń ayırıqsha belgisi esaplanadı. Óz ara múnásibetlerde hár túrli kelispewshilikler, qarama-qarsılıqlar, pikirler hár túrliligi

bolıp turadı. Sonıń ushın ádep basshıǵa eń zárúr bolǵan pazıyetlerden biri esaplanadı.

Shólkem kópshilikten quralǵan, oǵan basshılıq etiw bul júdá qıyın is esaplanadı. Solay eken, olardıń pikirleri, dúnya qarası, xarakteri, psixologiyası, hár túrli. Basshı shaxs xızmetkerleriniń jaqsı-jaman islerinen xabardar bolıwı, olardıń iskerligin gúzetip barıwı, hesh bir jumıs basshınıń názerinen shette qalmawı zárúr. Óz jámaátı aǵzalarınıń is-háreketlerinen xabarsız bolıwı, jámaátıń bir neshe tárepke bóliniwine alıp keledi. Nátiyjede bunday basshı mámleketke hám shólkemge úlken zıyan keltiredi [2].

Basshılıq iskerliginiń jáne bir áhmiyetli bólegi - basshınıń sóylew mádeniyatı bolıp, jaǵımlı hám múlayım sáwbetlesiw basshılıq iskerliginde úlken tabıslarǵa alıp keledi. Basshı óziniń kúndelik ámeliy iskerligi dawamında túrli ushırıswlar, sáwbetlesiwler, múnásibetlerdiń qatnasıwshısı boladı. Sol sebepli qaysı ushırısw yaki sáwbetlesiwlerdiń basshıǵa áhmiyetli bolıp kóriniwine qarap onıń sóylew mádeniyatın úyreniw múmkin. Kópshilik tájiriyebeli basshılar, xızmetkerler menen til tabısw, mámilede tásir kórsetiw, olardıń miynetin durıs shólkemlestiriw hám basqarıw eń quramalı jaǵdaylardıń biri ekenligin ayıp ótken. Bárshe insanlar da oratorlıq sheberligine iye bola bermeydi. Biraq basshı shaxs, ápiwayı, túsiniqli, tásirli hám isenimli sóylep biliwi kerek.

Usı orında kóp jıllıq basshılıq tájiriyesine iye bolǵan Ózbekstan qaharmanı, pidáyı insan, Murodulla Saidovtıń tómendegi pikirlerin keltirip ótemiz: "...Jas basshılarǵa sonı ayıp ótpekshimen, úlken yamasa kishi jámaátte jumıs baslaǵanıńızda, eń áwele, qol astuńızdaǵı kisilerdiń jaǵdayı hám mıtájlikleri menen qızıǵıń. Insaniyat payda bolǵanlı berli ele jábir-zulım kórsetiw arqalı birde bir basshı jetiskenlikke erise almaǵan. Hár qanday shólkemde jámaátıń materiallıq jaǵdayın ósire almasañız, jumıslarıńızda rawajlanıw bolmaydı. Jaqsısı, óz qálewińiz benen wazıypañızdı ózgertkenińiz durıs". Sonday-aq, "Basshı óz jámaátı aldında qanshelli dábdebeli sóylemesin, adamlar onıń sózi óz is-háreketlerine tuwrı keleme-joqqa, óz tárezileri menen ólsheydi. Is-háreketleri, ámeli sózine tuwrı kelse ǵana, jámaát aldında bunday basshınıń abıroyı joqarı boladı"...degen pikirleri sózsiz barlıq taraw basshılarına paydalı pikirler bolıp esaplanadı.

Basshısız jámiyettiń, jámiyetsiz basshınıń bolıwı múmkin emes. Keleshegi ullı mámleketti múnásip basshılarǵa qaldırıw ushın, eń birinshi isenimli jaslardan basshılar komandasın tárbiyalap barıw maqsetke muwapıq. Jas basshı haqıyqatlıqı qollaytuǵın, siyasat, ilim-pán jetiskenliklerin keń en jaydıratuǵın, gozzallıqı kóre alatuǵın, nızamǵa hám ádillikke tayanatuǵın, insan psixologiyasın úyrengen, kórkem-óner, mádeniyat, ádebiyat

ıqlasbenti bolıwı zárúr. Basshılıq iskerligi júdá juwapkershilikli wazıypa sanalaıp, basshı ushın hár bir kún qandaydur jańalıq, ózgeris alıp keledi. Basshı shaxsı hár dayım bir qádem aldında júriwi, jámiyettegi adamlar arasında abıroy itibarın saqlawı ushın tınımsız óz ústinde islep barıwı zárúr.

Adamlar mánawiyatın qalıplestiriw, jaslardı milliy hám insaniyılıq qádiryatlar ruwxında tárbiyalaw, olardıń qálbinde watanǵa muhabbat hám sadıqlıqı oyatiw, túrli jat ideyalarǵa qarsı gúresiw ruwxın qalıplestiriw, bilimli hám erkin pikirli insanlar etip kamalǵa jetkeriw, búgingi basshınıń baslı wazıypası esaplanadı.

Basqarıwdıń tiykarǵı maqseti - shólkem maqsetlerine xızmetkerler járdeminde erisiw eken, básekiden göre awızbirshilik hám sheriklikke súyeniw ádewir orınlı. Búgingi basshı óz tarawına tiyisli hár bir maǵlıwmattı biliwi, shólkemi iskerligindegi kommunikaciya sistemasınıń ulıwma jaǵdayın názerde tutıwı, hám zárúr bolǵan waqıtta ámeldegi maǵlıwmattan aqılǵa say paydalana alıwı júdá zárúrli.

Nátiyjeli basqarıwshı pázıyetleri haqqında toqtalǵanda, kópshilik izzertlewshilerdiń diqqat orayındaǵı tiykarǵı ayırıqshalıqlardan biri – basshı shaxsına tán dominantlıqqa umtılwı bolıp tabıladı. Áyne sol sapa basshınıń baslama kórsetiwı, toparǵa jetekshilik etiwı hám quramalı jaǵdayda juwapkershilikti óz moynına alıwına sharayat jaratadı. Izertlewshi R.Stogdill qálemine tiyisli "Basshı qollanbası" nda dominantlıq basqarıw ushın zárúr sapalar diziminde birinshi orıńǵa qoyıladı.

Juwmaq hám usınıslar. "Dominantlıq" sózi bir neshe mánisti ańlatadı. Basshılıq teoriyası názerinen "ózgelerge tásir etiw" degen mániste qollanıladı. Dominantlıqtıń eń birinshi kórinisi basqarıwda basshınıń óz jeke kúsh jigerin tayanıwı bolıp tabıladı. Basshı moynında turıwshı tiykarǵı wazıypa shólkem maqsetine jámaát járdeminde erisiw esaplanadı. Bunıń ushın basshıdan maqsetti durıs belgilewi hám, túrli mashqalalardı jeńip ótiwde peshqádem bolıwı, jámaátı maqset tárepke jetelewde jeke kúsh jigerin kórsete alıwı siyaqlı pázıyetleri bolıwı talap etiledi.

Basqarıw iskerliginiń tabıslı bolıwın támiyinleytuǵın sapalardan taǵı biri, ózine hám óz kúshine isenim sezimi bolıp tabıladı. Baxtqa qarsı, ózine isenimi bolmaǵan basshı jaǵday ózgeriwı menen, óz sheshimin ózgertedi. Bunday basshı ózgeler menen óz ara kelisimler alıp barıwǵa da ılayıq emes. Sebebi óz shaxsı hám qábiletine isenbegen adam ózgelerde de isenim oyata almaydı. Basshıǵa tán pazıyetlerden biri – saldamlılıq hám sabır taqatlılıq, basqarıw iskerligi nátiyjesin támiyinlewde basshı ushın zárúr pazıyetlerden taǵı biri - tabısqa umtılwı bolıp, basshı óz aldına anıq maqset qoya alıwı hám oǵan umtılwı kerek.

Ádebiyatlar

1. Saidov M. Hayotim falsafasi. –Qarshi: «Nasaf», 2003, 26-27-b.
2. Xasanov A. Boshqaruv ma'naviyati va rahbar ma'naviy qiyofasi. –Toshkent: «Umid Design», 2021. 72-b.
3. Fayziyeva M. Zamonaviy rahbar ma'naviy qiyofasi va unga qo'yilgan talablar. – Samarqand: Samarqand viloyat xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi bosmaxonasi, 2020.
4. Abduraxmonov Q.X., Xolmo'minov Sh.R., Xayitov A.B. Personalni boshqarish. -Toshkent: «Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi», 2021.
5. <https://cyberleninka.ru/>
6. <https://arm.sammoi.uz/>
7. <http://kitob.sies.uz/>

REZYUME. Bu maqolada rahbar madaniyati hamda uning javobgarchiligi masalalari ko'rsatilgan. Muallif rahbarning shaxsiy madaniyati, etik qadriyatlari va boshqaruvdagi javobgarchiligi muassasaning foydasi va guruhning samaradorligiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatishini aytib o'tgan. Shu bilan birga, maqolada liderlik madaniyati tushunchasi, rahbarning kommunikativ qobiliyatlari, odilona qaror qabul qilish va javobgarlikli yondashish kabi taraflar tahlil qilinadi. Muallif rahbarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashi, balki etik tamoiillarga amal qilishning ham zaruriyatini asoslaydi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются вопросы культуры лидерства и его ответственности. Автор подчеркивает, что личная культура руководителя, моральные ценности и ответственность в управлении оказывают непосредственное влияние на успех организации и эффективность коллектива. Также в статье анализируются такие аспекты, как понятие культуры лидерства, коммуникативные навыки лидера, справедливое принятие решений и ответственный подход. Автор обосновывает важность того, чтобы руководитель обладал не только профессиональными знаниями и навыками, но и соблюдением этических принципов.

SUMMARY. This article discusses the issues of leadership culture and its responsibility. The author emphasizes that the leader's personal culture, moral values, and management responsibility directly affect the success of the organization and the effectiveness of the team. The article also analyzes such aspects as the concept of leadership culture, the leader's communicative skills, fair decision-making, and a responsible approach. The author substantiates the importance of a leader not only having professional knowledge and skills, but also adhering to ethical principles.

SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINING TA'LIMDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

F.G'Erkaboyeva – doktorant

Farg'ona davlat universiteti

Tayanch so'zlar: sahnalashtirish faoliyati, maktabgacha ta'lim, syujetli-rolli o'yinlar, ijodiy rivojlanish, muloqot ko'nikmalari, madaniyatlararo tushunish, hissiy rivojlanish, sahnalashtirish markazi, o'yin orqali o'qitish, interaktiv ta'lim.

Ключевые слова: театрализованная деятельность, дошкольное образование, ролевые игры, творческое развитие, коммуникативные навыки, межкультурное взаимопонимание, эмоциональное развитие, центр драматизации, обучение через игру, интерактивное обучение.

Key words: dramatization activities, preschool education, role-playing games, creative development, communication skills, intercultural understanding, emotional development, dramatization center, learning through play, interactive education.

Kirish. Sahnalashtirish faoliyati ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodkorligini, ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini va hissiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan samarali pedagogik usuldir. Tadqiqotlarga ko'ra, sahnalashtirish metodikasi o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Ushbu faoliyat nafaqat bilim olish jarayonini qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Xususan, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun sahnalashtirish faoliyati ta'limning o'yin orqali amalga oshiriladigan muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Heathcote [2] va Wagner tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dramatik faoliyat bolalarning muloqot va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [3]. Bu uslub orqali o'quvchilar turli ijtimoiy rollarni sinab ko'rish, his-tuyg'ularini ifodalash va hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar [4].

Asosiy qism. Sahnalashtirish faoliyatining asosiy maqsadi o'quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy va madaniy ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Ushbu metod nafaqat muloqotga kirishish qobiliyatini oshirish, balki hissiy uyg'unlik va ijodiy yondashuvni shakllantirishga ham xizmat qiladi [1]. Teatrlashtirilgan o'yinlar orqali o'quvchilar turli ijtimoiy rollar bilan tanishib, real hayotdagi vaziyatlarni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar [2]. Masalan, oilaviy hayot, kasbiy rollar yoki kundalik faoliyat asosida yaratilgan sahnalashtirilgan o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiy muhitga moslashuvchanligini kuchaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dramaga asoslangan ta'lim usullari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, empatiya va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [3], [4]. Shu sababli,

sahnalashtirish pedagogikasi ta'lim jarayonida nafaqat bilim olish, balki shaxsiy va ijtimoiy taraqqiyotga ham ko'maklashadigan muhim metodlardan biri hisoblanadi.

Bolalarning ijodiy rivojlanishi. Ijodkorlik bolalarning intellektual va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Sahnalashtirish faoliyati bolalarga o'z tasavvurlarini ifoda etish, voqealarni ijodiy qayta tiklash va yangi g'oyalarni sinab ko'rish imkoniyatini beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, teatr va dramatik o'yinlar bolalarning tasavvur qilish, muammolarni hal etish va innovatsion fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi [5]. Masalan, bolalar teatr orqali turli ertaklar yoki hikoyalarning qahramonlarini sahnalashtirishda o'z tasavvurlarini amalda sinab ko'rishadi. Bu jarayon ularning ijodiy tafakkuri, hissiy ifodalanish qobiliyatlari va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [6]. Shuningdek, dramatik faoliyat bolalarni alternativ nuqtai nazarlarni tushunishga, empatiya va o'z fikrlarini erkin ifodalashga o'rgatadi [7]. Ijodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi sahnalashtirish metodlari orasida improvizatsiya, rolly o'yinlar, interaktiv teatr va hikoya yaratish kabilar mavjud bo'lib, ular bolalarning mustaqil fikrlash va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi [8].

Muloqot va ijtimoiy ko'nikmalar. Sahnalashtirish faoliyati bolalarda muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali vositasidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dramatik faoliyat bolalarning nutqiy rivojlanishi, til boyligi va ifoda qilish qobiliyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Sahna o'yinlari orqali bolalar tengdoshlar bilan muloqot qilish, o'z fikrlarini erkin ifodalash va o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini o'rganadilar. Bu jarayon ularning ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantirib, jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi [6].